

Колесник Вікторія Анатоліївна,
науковий співробітник
ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-1860-7866

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ДЕСТРУКТИВНИМ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ¹

У статті досліджено сучасний інформаційний простір, розрахований на різноманітні групи користувачів із широким колом інтересів. Розглянуто окремі проблемні питання, які виникають унаслідок використання деструктивної інформації. На прикладі Інтернету та медіа вивчені джерела сучасної інформації. Визначено, що кожен із користувачів має індивідуальні особливості, внаслідок чого і вплив різної інформації, у тому числі деструктивної, є різним.

Ключові слова: сучасний інформаційний простір, джерела інформації, інформація, “інформаційна бульбашка”, маніпуляція, насильство.

Процес переходу від індустріального до постіндустріального суспільства створив передумови для невпинного розвитку і повсюдного використання інформаційних технологій. За їх допомогою наше буденне життя жваво наповнюється різноманітною інформацією, яка неоднорідна за своїм змістом і формою, багатогранна і різновекторна. Ураховуючи властивості інформації вона може мати як позитивний, так і негативний (деструктивний) вплив. Користувач, потрапляючи під деструктивний вплив інформації, може навіть не помічати, що на нього здійснюється певна насильницька дія, яка є складовою прихованого процесу або відкриття чогось нового не завжди позитивного або прийняттого для особи та суспільства взагалі.

Про багатогранність застосування інформації писали вчені різних сфер і галузей науки, а саме: Берн Е., Блумер Г., Бурдье П., Гальперин Я., Горячев А., Грачев Г., Гудін Р., Гуменюк О., Дзьобань О., Доценко Є., Дюпра Ж., Дюркгейм Е., Закатов А., Зеньковський В., Зимбардо Ф., Знаков В., Йокояма О., Казаков Ю., Кара-Мурза С., Карнегі Д., Лебон Г., Ляйппе М., Московічі С., Ольшанський Д., Ортега-і-Гассет Х., Поварнин С., Почепцов Г., Прото Л., Расторгуев С., Рикер У., Рудінов Дж., Робінсон П., Сахнова Т., Сидоренко О., Чалдіні Р., Филмор Ч. Дж., Фройд З., Шейнов В., Шиллер Р., Шостром Е., Юнг К., Ядов В. та інші.

Науковці наголошують, що процес сприйняття, пізнання і переконань має індивідуальний характер і досить суперечливі інтерпретації. Така ситуація обумовлюється: реаліями часу, віком, статтю, національністю, соціальним статусом, а також постійним удосконаленням сучасних технологій, які мають можливість

¹ Початок. Продовження в наступному номері.

швидко корегувати, трансформувати інформацію з позитивної в негативну. З метою встановлення впливу (позитивного або деструктивного) інформації є необхідність у постійному аналізі та моніторингу кінцевого її результату (наслідків). Такий процес спонукає постійно оновлювати правові механізми щодо здатностей інформації. Що і стало предметом наукового дослідження.

Метою статті є висвітлення особливостей впливу деструктивної інформації на свідомість і поведінку людини; розкриття проблемних питань у функціонуванні правових механізмів протидії поширенню зазначеної інформації в інформаційному середовищі та вироблення рекомендацій щодо формування у споживачів інформації навичок критичного мислення та удосконалення зазначених механізмів і формування у споживачів логічного мислення.

Бурхливий і глобальний розвиток людської цивілізації дав низку надбань. Разом із позитивними моментами є і штучно створені масштабні (комплексні) ризики та загрози життєво важливим інтересам людини, суспільства та держави взагалі.

Із загалу надбань слід звернути увагу на інформаційні технології, які у сучасному світі превалюють над іншими та не завжди мають позитивний вплив. Інформаційні технології спрощують і полегшують наше життя, без них важко уявити сучасне життя. Вони також прискорюють створення, рух та обмін інформацією. Інформація на сьогодні є невід’ємною складовою повсякденного життя суспільства, використовується у всіх галузях, займає одне з ключових місць нашого життя. У одному із своїх виступів Рональд Рейган зазначив: “Інформація – кисень сучасного світу. Вона проникає крізь стіни, увінчані колючим дротом, вона долає електронні кордони” [1]. Також вона є:

– “формою управління суспільством, де основною цінністю є інформація, доступ до якої та маніпуляції з якою забезпечують владу над рештою членів соціуму. Також це є відомості про навколишній світ, процеси, які в ньому відбуваються, про події, ситуації, чийсь діяльність, що їх сприймають людина і живі організми, керуючі машини та інші системи” [1];

– “універсальною субстанцією, що пронизує усі сфери людської діяльності, слугує провідником знань і думок, інструментом спілкування, взаєморозуміння та співробітництва, утвердження стереотипів мислення та поведінки” [2].

Наведене свідчить про різне “зabarвлення” інформації, відсутність загального визначення та підходу до його сприйняття та застосування. Водночас інформація сприймається як щось універсальне, що застосовується у різних сферах життя з різною кінцевою метою, наслідками.

Фахівці різних галузей науки мають свої підходи до поняття про інформацію: “виділяються в якості основних компонентів ті, які найкращим чином відповідають її предмету і завданням. При цьому типова ситуація, коли поняття про інформацію, введене в межах однієї наукової дисципліни, може спростовуватися конкретними прикладами і фактами, отриманими в межах іншої науки” [3].

Ураховуючи різні підходи до тлумачення, вважаємо за потрібне інформацію розглядати як:

- товар, що має свою кодифікацію;
- зміст чогось, про що дізнаємося (дані, знання);

– сучасне динамічне явище (комунікація, вплив).

Завдяки своїм властивостям інформація пришвидшує сучасні соціальні процеси. Проте за рахунок цих же процесів інформація удосконалюється: здійснює перехід від одного стану до іншого – вищого свого ступеня розвитку. Під час такого процесу враховуються вимоги сьогодення та інтереси суспільства.

На нашу думку, сучасне суспільство та інформація – це взаємопов'язані та взаємодоповнюючі компоненти. Адже інформація стає необхідною (ключовою) складовою діяльності держави, як у загальному плані, так і в окремих її органах та організаціях, соціальних групах і окремих громадян.

У процеси, пов'язані з доступом, одержанням, опрацюванням, передачею інформації вкладаються чималі капітали, що, у час жорсткої конкуренції, зміцнює позиції інформації. Також дає підстави для застосування моделі “попиту та пропозиції”.

Серед основних складових значимості та конкурентоспроможності особи є володіння актуальною, корисною, вичерпною інформацією. Для того щоб бути затребуваним, індивід постійно наповнює, а згодом постійно оновлює “власну інформаційну базу – базу знань”. І чим більше індивід має в своєму арсеналі виняткової, рідкісної інформації та навиків, тим більше він затребуваний. Таким чином, це сприяє прогресу, підйому по сходинках свого розвитку. Як наслідок, найуживанішими висловлюваннями стають: “Хто не встиг, той спізнився”, “Хто володіє актуальною інформацією – той володіє світом”.

Інформація стає повітрям, за допомогою якого людина живе, і його повинно бути достатньо для повноцінного та якісного життя. Для того щоб задовольнити свої інформаційні потреби, особа звертається до різних джерел інформації. Одними з найпопулярніших джерел інформації є Інтернет і медіа, оскільки вони є доступними, місткими джерелами, які містять у собі актуальну, затребувану, у даний момент, інформацію. В одній із своїх публікацій Х. Ящук зазначила: “Інтернет володіє практично безмежними можливостями повідомляти нову інформацію кожен день і дуже швидко. Швидкість поширення інформації ще ніколи не була настільки високою: як тільки в світі відбувається якась гучна подія, згадка про неї одразу ж з'являється в Інтернеті, а потім блискавично розходить ся іншими сайтами і може через кілька хвилин стати відомою величезній кількості користувачів” [4].

Здається, що швидкість поширення, доступність інформації має лише позитивний бік. Але це лише на перший погляд. “Люди живуть в інформаційному просторі і щоденно отримують інформацію з Інтернету, преси, радіопередач, із екранів телевізорів. Перебуваючи в світі відірваному від реальності, вони можуть іти навіть проти своїх власних інтересів. Реальність відступає на другий план. У цьому розумінні людина не є вільною, тим більше, що існує низка способів ефективного інформаційного впливу” [5]. Медіа та Інтернет як складові сучасного інформаційного простору мають можливість виконувати функції інструментів інформаційного впливу. Такі можливості є підґрунтям для створення “інформаційної бульбашки”. У такій бульбашці, за допомогою автора інформації або у процесі її руху (трансформації), формуються провокуюча поведінка, погляди та думки громадян, ставлення до того чи іншого явища (події). І ця позиція може відрізняється від загальноприйнятної.

Серед негативних проявів такої бульбашки є також створення сприятливих обставин, які допомагають:

– впливати на певну категорію людей;

– залишати непоміченими факти, думки, які йдуть у розріз із напрямом, визначеним цією “інформаційною бульбашкою”.

У переважній більшості випадків ми бачимо і читаємо те, що знаходиться лише в нашій стрічці новин або звичному нам медіа полі.

Проте вважаємо, що “інформаційна бульбашка” також і допомагає користувачу, а саме:

– скоротити час на пошук тієї чи іншої інформації;

– має можливість отримати від односторонніх користувачів цієї бульбашки консультацію або необхідне посилання та низку іншої актуальної для зацікавленої особи інформації.

Як відзначив засновник кібернетики Н. Вінер: “Інформація – це позначення змісту, що одержується з зовнішнього світу в процесі нашого пристосування до нього і пристосування до нього наших почуттів. Процес одержання і використання інформації є процесом нашого пристосування до випадковості зовнішнього середовища і нашої життєдіяльності в цій сфері” [6].

Користувачі інформації передусім спрямовують свою увагу на швидкість отримання актуальної, необхідної інформації, потребу в отриманні та накопиченні певних даних, відомостей, підвищення рівня обізнаності. При цьому залишається поза увагою латентність інформації, що має прояв у вигляді недостовірності, суперечливості, оманливості, неправдивості, провокативності. Можливо, на перераховані особливості звертається увага, але поспіль, коли вже немає того критичного мислення, за допомогою якого ретельно обмірковується нова інформація та приймаються незалежні (виважені) рішення, визначаються свої переконання. Із наведеного вбачається, що латентність інформації може негативно впливати на людину, яка не завжди або лише через певний час помічає його.

Навіть ледве помітний деструктивний вплив тисне на користувача. Особа може вважати, що сама приймає рішення, а не під впливом підготовленої певним чином інформації. Оскільки користувачі різняться один від одного, тому вплив і наслідки інформації також різняться. На нашу думку, деструктивний характер впливу визначається саме на підставі кінцевого результату (наслідків).

Деструктивна складова інформації, по-перше, може мати інформаційно-психологічний вплив на людську свідомість окремо визначеної особи або на більш широку аудиторію. У такому випадку відбувається так зване маніпулювання. Наприклад, “маніпулювання громадською думкою із застосуванням різноманітних технологій інформаційно-психологічного впливу – є достатньо масовим явищем у світі. В тому числі – і з метою політичного впливу та здійснення політичних завдань. Політичне маніпулювання громадською думкою – серйозна загроза як головним засадам демократичного суспільства, так і особистій інформаційно-психологічній безпеці громадян” [7]. Наслідки можуть проявлятися не одразу, а через певний час. Вплив забезпечується шляхом використання можливостей психології та соціальної інженерії, а також інформаційних технологій. Першочергова мета використання інформації може суттєво різнитися від кінцевого результату. Також під дію насамперед піддаються ті, хто не може чинити опір, не володіє або не має можливості володіти іншою (правдивою) інформацією. Разом із цим, вплив може передбачати загрозу здійснення насильства.

По-друге, це приховане управління, завдяки чому досягається в односторонньому порядку завчасно спланована ціль. У такому разі індивід не усвідомлює, що потрапляє під раніше сплановану маніпулятором дію. Фінальним

результатом є те, що об'єкт маніпуляції вірить у правдивість хибної, спотвореної інформації.

По-третє, це якісно спланований процес, спрямований на прогнозований розвиток, сценарій дій, подій. Під час такого процесу доноситься, спотворюється, замовчується інформація, що сприяє розхитуванню ситуації.

У результаті таких дій деструктивної інформації на підсвідомості індивіда закладається інформація, що сприяє діям, не притаманним йому особисто або групі осіб. Згодом така інформація сприймається зовсім по-іншому. “Масова поведінка людей часто заснована на реалізації ними твердих автоматичних моделей поведінки. Як у людей, так і у тварин зазначені автоматичні моделі поведінки найчастіше приводяться в дію яким-небудь одним значимим елементом інформації, що дозволяє індивідові приймати “правильне” рішення в конкретній ситуації без ретельного й повного аналізу всіх інших елементів інформації. Така поведінка має свої переваги й недоліки. До переваг стереотипного реагування варто віднести його ефективність і “економічність”, оскільки, реагуючи на головну, на його думку, інформацію, індивід зберігає свій час, енергію й розумовий потенціал. До недоліків – можливість здійснення грубих помилок, оскільки він реагує тільки на окремий елемент доступної інформації, діє автоматично, без її всебічного аналізу. Ймовірність здійснення помилки зростає багаторазово, коли маніпулятори прагнуть отримати для себе вигоду, переконуючи у вигідності й правильності дії, що нав'язується, організувати надходження інформації так, щоб змусити людину вчинити бажані для них дії у відповідний для них час. Таким чином, у міру ускладнення соціально-економічних і соціально-політичних відносин, посилення протиріч у суспільстві людині все складніше розібратися у тому, що коїться. Вихід із цього становища більшість людей бачить у полегшенні для себе інтерпретації подій, які відбуваються, шляхом формування стереотипного реагування на них. Таке реагування проявляється, зокрема, у вигляді появи культу вождя (із супутньою його ідеалізацією й символізацією), тиражування психологічних і соціальних кліше тощо, а також посилюється шляхом введення монополії на інформацію, що сприяє реалізації маніпулювання” [8].

Такий вплив може нести компоненти насильства, що порушує права і свободи людини, створює небезпеку для існування демократичного та громадського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лук'янюк В. Правила життя Рональда Рейгана. Цей день в історії від 28.05.2017. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/PZ40/> (дата звернення: 16.07.2021).
2. Інформація. Словник іншомовних термінів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%B3%ED%F4%EE%F0%EC%E0%F6%B3%FF> (дата звернення: 24.09.2021).
3. Поняття “інформація”. URL: <https://quizlet.com/517414539/%D0%9F%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F-%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-flash-cards/> (дата звернення: 24.09.2021).
4. Інформація: її властивості та види. ТІП_конспект_лекцій.pdf. URL: <http://www.compiko.lviv.ua/wp-content/uploads/tip/tip2.pdf> (дата звернення: 10.09.2021).
5. Яцук Х. Можливості мережі Інтернет. URL: <https://sites.google.com/site/istoriarozvitkume-reziinternet/mozlivosti-merezi-internet> (дата звернення: 30.07.2021).
6. Істинно тотальна війна – це війна за допомогою інформації. URL: #Likbez_InfoWAR. URL: <https://strategic.com.ua/istinno-totalna-vijna-tse-vijna-za-dopomogoyu-informatsiyi/> (дата звернення: 04.08.2021).
7. Вунер Н. Кибернетика или управление и связь в животном и машине; или Кибернетика и общество. 2-е изд. М.: Наука; Главная редакция изданий для зарубежных стран, 1983. 344 с.

8. Лігачова Н., Черненко С., Іванов В. та ін. Маніпуляції на ТБ. Маніпулятивні технології в інформаційно-аналітичних телепрограмах українського телебачення: моніторинг, рекомендації щодо захисту від впливу та запобігання застосуванню. Принципи відкритої редакційної політики телеканалів. К.: Телекритика, Інтерньюз-Україна, 2003. с. 218.

9. Маніпуляція й маніпулятивні технології. Агентство Стратегічних Досліджень (АСД). URL: <http://sd.net.ua/2012/03/06/manipulyaciya-j-manipulyativni-texnologiyi.html> (дата звернення: 03.09.2021).

REFERENCES

1. Lukianiuk V. Rules of life Ronald Wilson Reagan. “This day in history” 28.05.2017. URL: <https://www.jnsn.com.ua/h/PZ40/> (Date of Application: 16.07.2021) [in Ukrainian].

2. Information. Dictionary of foreign terms. URL: <https://www.jnsn.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%B3%ED%F4%EE%F0%EC%E0%F6%B3%FF> (Date of Application: 24.09.2021) [in Ukrainian].

3. The concept of “Information”. URL: <https://quizlet.com/517414539/%D0%9F%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F-%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-flash-cards/> (Date of Application: 24.09.2021) [in Ukrainian].

4. Information: its properties and types. TYPE_lecture_notes.pdf. URL: <http://www.compiko.lviv.ua/wp-content/uploads/tip/tip2.pdf> (Date of Application: 10.09.2021) [in Ukrainian].

5. Yashchuk Kh. Internet capabilities. URL: <https://sites.google.com/site/istoriarozviktume-reziinternet/mozlivosti-merezi-internet> (Date of Application: 30.07.2021) [in Ukrainian].

6. A truly total war is a war with information. URL: #Likbez_InfoWAR. URL: <https://strategic.com.ua/istunno-totalna-vijna-tse-vijna-za-dopomogoyu-informatsiyi/> (Date of Application: 04.08.2021) [in Ukrainian].

7. Norbert W. Cybernetics, or control and communication in an animal and a machine; or Cybernetics and Society / 2nd edition. M.: Science; Main editorial office of publications for foreign countries, 1983. 344 p. [in Russian].

8. Lihachova, N., Chernenko, S., Ivanov, V., Datsiuk, S. Manipulation on TV. Manipulative technologies in information-analytical TV programs of Ukrainian television: monitoring, recommendations on protection against influence and prevention of application. Principles of open editorial policy of TV channels. K. 2003. Telecriticism, Internews-Ukraine. 218. [in Ukrainian].

9. Manipulation and manipulative technologies. Agency for Strategic Studies (ASS). URL: <http://sd.net.ua/2012/03/06/manipulyaciya-j-manipulyativni-texnologiyi.html> (Date of Application: 03.09.2021) [in Ukrainian].

UDC 340.13:342.95

Kolesnyk Victoriia,

Researcher of the State Research Institute MIA Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0003-1860-7866

LEGAL PROBLEMS OF COUNTERACTION TO DESTRUCTIVE INFORMATION INFLUENCES IN THE MODERN INFORMATION SPACE

The article explores the modern information space, which is an integral part of everyday life. The life of a modern person is built in such a way that he is constantly in the information space against his will. Along with this, with its help the modern information society is developing, where information plays a key role. At this stage of development of society, information has expanded its capabilities. From now on it is perceived as a commodity that has its own quotation; the content of something we learn (data, knowledge); modern dynamic phenomenon (communication, influence).

© Kolesnyk Victoriia, 2021

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2021.3\(53\).9](https://doi.org/10.36486/np.2021.3(53).9)

Issue 3(53) 2021

<http://naukaipravoohorona.com/>

Given the role of information, a person uses available sources of information, including the Internet and the media, which have become an integral part of humanity. The user, taking certain steps to search for this or that information, involuntarily falls into the so-called “information bubble”. Being in this bubble, the user mostly pays attention to the information that he likes or agrees with. Thus, the user is not even interested in other approaches to the interpretation of information, limiting their worldview, rights and freedoms, narrowing their environment and sphere of interests. In such circumstances, the user during processing does not pay attention to the positive or destructive content of information. Some problematic issues that arise due to the destructive impact of information are considered. This kind of influence is manipulated by the user, who may perform actions that are not typical for him or reveal “hidden” aspects of the person. In addition, the impact may be a threat of violence. It is determined that each of the users has individual characteristics, as a result of which the influence of different information, including destructive, is different. Therefore, experts emphasize the urgency of carrying out, within the law, measures aimed at overcoming the destructive impact of information. Because such influence contains a violent component against the individual and society in general. It should be noted that even when identifying information with a violent component, it is difficult to find the original source of information or to prosecute the author of the original source or the one who transformed the information from positive to destructive. The fact is that this “source of violence” may be located in another part of the globe, where such submission of information does not contain elements of violation of the law. Therefore, he cannot be prosecuted.

Keywords: modern information space, sources of information, information, “information bubble”, manipulation, violence.

Отримано 20.10.2021